

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı: Van Özel Sayısı
Issue: Van Special Issue
ISSN: 1302-6879 - Sayfa/Page: 417-432

Faik Reşad'ın Şiirlerinde Van Van in Faik Reshad's Poems

• Murat ÖZTÜRK*

* Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü, Van/Türkiye.
Assoc. Prof., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Education, Department of Education of Turkish Language and Literary, Van /Turkey.
muratozturk8@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8830-9587

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received:

30/01/2021

Kabul Tarihi / Date Accepted:

10/03/2021

Yayın Tarihi / Date Published:

20/04/2021

Atrf: Öztürk, M. (2021). Faik Reşad'ın Şiirlerinde Van. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Van Özel Sayısı, 417-432

Citation: Öztürk, M. (2021). Van in Faik Reshad's Poems. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, Van Special Issue, 417-432

Öz

1851-1914 yılları arasında yaşayan Faik Reşad, Osmanlı divan şiirinin son temsilcilerinden biridir. Hikâye, biyografi, edebiyat tarihi, antoloji, dil bilgisi, ders kitabı ve sözlük gibi tür ve alanlarda çok sayıda eserin müellifi olan Faik Reşad aynı zamanda şiir mecmuası da olan bir şairdir. Hayatının iki yılını Van'da maarif müdürü olarak geçirmiş ve bazı şiirlerinde Van ve ilgili bazı unsurları konu etmiştir. Faik Reşad'ın Van'la ilgili şiirlerinde özellikle iki husus dikkat çeker. Bunlar Van'ın bahar mevsimi ve Kendirci Mahallesi ile Van valileri ve paşalarıdır. Faik Reşad, Van valilerinden Hasan ve Hamit paşalara ve Timurzade ailesinden belediye başkanlığı yapmış olan Tahir Paşa'ya kıt'a ve kaside nazım şekillerinde göreve atanmaları ve görevden ayrılmaları gibi sebeplerle şiirler yazmıştır. Birer tehniyetname veya methiye örneği olan bu şiirler bir dönem Van'da görev yapmış olan bir maarif müdürü ve paşalar arasındaki ilişkiye dair ipucu verir mahiyettedir. Faik Reşad'ın Van'ın Kendirci mahalli ile ilgili yazdığı "Kendirci" redifli gazeli de şehrin bir dönem gözde mesire yeri ve etrafına dair bilgi içermektedir. Bu makalede Faik Reşad'ın kısa biyografisi verilmiş, söz konusu şiirleri tür, şekil ve içerik açısından incelenmiş, valilerin kimlikleri hakkında kısa bilgiler verilmiş, şehrin bağ ve bahçelerinin tarih boyunca varlığına ve dikkat çekici hususiyetine dair farklı kaynaklardan özet bilgi aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Faik Reşad, Van, Kendirci, Hasan Paşa, Hamit Paşa, Tahir Paşa

Abstract

Faik Reshad, who lived between 1851-1914, is one of the last representatives of Ottoman divan poetry. Faik Reshad, who is the author of many works in genres and fields such as stories, biography, literary history, anthology, grammar, textbooks and dictionaries, is also a poet who has a book of poem. He spent two years of his life as a director of education in Van, and in some of his poems he focused on Van and some related elements. In Faik Reshad's poems about Van, two particular points draw attention. These are the spring season of Van, Kendirci district and Van governors and pashas. Faik Reshad wrote poems to Hasan and Hamit Pashas, one of the governors of Van, and Tahir Pasha, who was the mayor of the Timurzade family, for reasons such as kit and ode to their appointment and leaving office. These poems, which are examples of manners or praises, give clues about the relationship between an education director who worked in Van for a while and pashas. The ghasal that with "Kendirci" redif written by Faik Reshad about the Kendirci district of Van also contains information about the city's favorite recreation spot and its surroundings. In this article, Faik Reşad's poems were examined in terms of genre, form and content, brief information about the identities of the governors was given, and summary information was given from different sources about the existence and remarkable characteristic of the city's vineyards and gardens throughout history.

Keywords: Faik Reshad, Van, Kendirci, Hasan Pasha, Hamit Pasha, Tahir Pasha.

Giriş

Edebî hayatında hem yeni Türk şiirinin savunucusu hem de klasik şiirin takipçisi ve icracısı bir şair olarak dikkat çeken Faik Reşad, 1882-1884 yılları arasında Van'da maarif müdürü olarak görev yapmıştır. Bu şehirde çok sayıda şiir yazan şairin şiirlerinden bazılarının konusu kısmen veya tamamen Van'la ilgilidir. Faik Reşad'ın bu şiirleri Van'ın yakın tarihine dair izler taşımaktadır. Bu yönüyle bu şiirlerin türlü açılardan incelenmesi tarih ve edebiyat alanlarının birbirine kaynaklık edebileceğine, divanlarda veya diğer eserlerde kayıtlı bazı şiirlerin tarih kayıtlarında yer almayan bazı bilgileri tamamladığına, aynı zamanda edebiyat tarihi yazmak hususunda tarihî bilgilerin edebî metinlerin anlaşılmasına ne şekilde fayda sağladığına dair somut örnektir. Bu çalışmada İsmail Avcı tarafından hazırlanan *Eski Yeni-Eski Arasında Fâik Reşâd ve Şiir Mecmuası* adlı kitap temel kaynak olarak alınmış; şiirler metin incelemesi yöntemine göre değerlendirilmiştir.

Faik Reşad'ın Kısa Biyografisi

1851 yılında İstanbul'da İzmirli alay emini Hacı Tahir Efendi ve İhya Efendi'nin kızı Şerife Saliha Bedriye Hanım'ın çocuğu olarak

dünyaya gelmiştir. Küçük yaştan itibaren eğitim almaya başlamış, Kur'an-ı Kerim'i hatmetmiş, tamamlamadığı rüştiye eğitiminden sonra Bab-ı Seraskeri Kalemine memur olarak girmiş, daha sonra Divan Kalemine geçmiştir. 1869 yılında evlenmiş, memuriyeti esnasında Farsça ve Arapça dersleri almış, aynı zamanda hattatlıkla iştiğal etmiştir. İstanbul ve Trablusgarp'taki farklı memuriyetlerden sonra gazetecilik hayatına başlamış, *Takvim-i Vekayi*'de başyazarlık yapmıştır. Bu vazifesi esnasında şair Abdi ile edebî tartışmalara girmiş ve klasik şiir aleyhine yazılarıyla isminden söz ettirmiştir. 1882 senesinde önce Diyarbakır ve ardından Van maarif müdürlüğü görevine atanmıştır (1884). Ailesine ve İstanbul'a duyduğu hasretin etkisiyle iki yıl sonra Van'dan ayrılmış, sonraları Yanya maarif müdürlüğüne atanmıştır. 1888-1892 yılları arasında öğretmenlik ve yazarlık faaliyetlerini İstanbul'da yürütmüştür. Faik Reşad, memuriyet hayatına yeniden dönmüş, Matbuat-ı Dahiliye Müdürlüğünde farklı rütbelerde görev yapmıştır. 1908-1911 yılları arasında *Takvim-i Vekayi* müdürlüğü yapmış, ardından Kadastro Mektebinde kitabet muallimliği ve 1912 senesinde de Darü'l-Fünun'da edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Bu görevinden alınan Faik Reşad'ın 1912 yılında evi yanmış, bütün kütüphanesi de bu yangında yok olmuştur. Faik Reşad, 1914 yılında vefat etmiştir (Yüksel, 1997: 15-28; Avcı, 2017: 11-14).

1. Muhteva bakımından Faik Reşad'ın Van'la İlgili Şiirleri

1.1. Valiler

Faik Reşad, yaklaşık iki yıl kaldığı Van'da şehrin ileri gelen yöneticileriyle türlü ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Şiir mecmuasında Van'da maarif müdürüken yazdığı şiirlerden anlaşıldığı kadarıyla Van'ın meşhur Timurzade ailesinden Tahir Paşa ve Van valileri Hasan ve Hamid Paşalar hakkında tarih kıt'aları ve kaside yazmıştır. Bu şiirlerden üçü tebrik-tehniyet-methiye biri de taziyetname-firakname-methiye türünde yazılmıştır. Buradaki taziyetnamenin mersiye değil ayrılıkla ilgili olduğunu belirtmek gerekir. Faik Reşad'ın sözünü ettiği valiler ve haklarında yazılan şiirler şunlardır:

1.1.1. Hasan Hakkı Paşa

1826 yılında İşkodra'da doğmuştur. Valilik ve şeyhülharemlik de yapmış Mustafa Şerifi Paşa'nın oğludur. Sadaret Mektubi Kalemindeki memurluk görevinden sonra Osmanlı Devleti sınırları içindeki pek çok beldede kaymakamlık yapmıştır. Hasan Hakkı Paşa Van'da 1876-1883 yılları arasında valilik yapmıştır (Aslan, 2014). Bu göreve rütbe-i vezaretle atanmıştır (Arvas, 2019: 66). Payitahta yazdığı 30 Ağustos 1880 tarihli bir layihada Van merkez ve livalarının idari,

ekonomik ve sosyal durumunu, pek çok sorununu ve türlü ihtiyaçlarını bildirmiştir (Mercan, 2005: 5-21). Hasan Hakkı Paşa'nın 1883 senesinde sağlığı bozulmuş ve Van'dan ayrılıp İstanbul'a gitmesine müsaade edilmiştir. Onun yerine Hamid Paşa vali olarak atanmıştır (Aslan, 2016:208). Faik Reşad'ın Hasan Hakkı Paşa'nın görevden ayrılması üzerine yazdığı tarih kıtasından ve düşürdüğü tarihten anlaşıldığı kadarıyla paşa, çok geçmeden 1302 (1883) yılında Van'dan ayrılmıştır. Hasan Hakkı Paşa, Van valiliğinden sonra Selanik valiliği ve Halep valiliği görevlerine atanmış, Halep valisiyken yetersizliği gerekçe gösterilerek görevden alınmıştır. 1896 yılında İstanbul'da vefat etmiştir (Aslan, 2014).

Hasan Hakkı Paşa Mevlevi tarikatına mensup olup hayatı boyunca evlenmemiştir. Mevlevilik adabına ve edebiyat birikimine vakıf, birkaç dil bilen iyi yetişmiş biridir. Hayatı hakkında bilgi veren kaynaklar onun haysiyetli, namuslu ayrıca divan sahibi bir şair olduğundan bahsederler (Çiftçi, 2017: 95). Hasan Hakkı Paşa'nın *Hatimetü'l-Eş'âr*'ın tamamlanması sebebiyle yazdığı tarih kıt'ası Fatim tarafından alıntılanmıştır (Çiftçi, 2017: 13).

Hasan Hakkı Paşa'nın Görevden Ayrılması Sebebiyle Yazılan Tarih Kıt'ası

Faik Reşad, Van valisi Hasan Hakkı Paşa'nın valilik görevinden ayrılması sebebiyle yazdığı kıt'a nazım şeklindeki şiirinde klasik şiir geleneği çerçevesinde önce methiyeler dizdiği Hasan Hakkı Paşa'ya sonra dua eder ve en son ayrılıktan duyduğu üzüntüyü dile getirir. Buna göre; Hasan Hakkı Paşa şehrin şanlı valisi olup idari ehliyeti âdeta Asaf gibidir. Hem sureti hem de sohbeti keyif verici olan Hasan Hakkı Paşa büyük bir hanedanın (ailenin) ferdi olup ataları da kılıç ve adaletleriyle memlekete boyun eğdirmişlerdir. Bu hanedan o denli cömerttir ki bütün memleket onların sofrasında ziyafet maksadıyla otursa yine de azdır. Mevsimler gelip geçtikçe onun adalet güneşi ufukları tutsun, der. Faik Reşad son beyitte de Paşa'nın Van'dan ayrılışına tarih düşürür. "Üçler, taziye amacıyla bu tarihi yazdı: Van'ın şanı yüce valisi ne yazık ki aramızdan ayrıldı."

Hasan Hakkı Paşa, şiirde düşürülen tarih kıt'asından anlaşıldığı kadarıyla 1302 (1883) yılında Van'dan ayrılmıştır. Paşa'nın aynı zamanda şair olup şiirden anlaması Faik Reşad'ın bu şiiri yazmasında etkili olabilir.

Kıt‘a

Vâli-i zî-şân Hasan Paşa-yı Âsaf-sîretin
Sohbeti sîmâsı bahş ider insâna keyf

Hem azîm bir hânedândandır ki ecdâdı bütün
‘Âlemi râm eylemişler emrine bâ-‘adl ü seyf

Cûdı ol bir gâyete varmış ki ehl-i memleket
Hân-ı ihsânında azdır olsalar bi’l-cümle zayf

Mihr-i ‘adli olsun âfâk-gîr itdikce güzer
Birbiri ardınca eyyâm-ı şîtâ vü fasl-ı sayf

Yazdı üçler işbu târîhi berây-ı ta‘ziyet
İnfisâl itdi Van’ın vâli-i vâlâ-şânı hayf
1301 (Avcı, 2017: 151)

1.1.2. Hamid Paşa

Hamid Paşa, Van valisi Hasan Hakkı Paşa’nın sağlığının bozulmasından sonra 24 Ekim 1883 tarihinde Urfa mutasarrıflığı görevinden Van valiliğine tayin edilir. Van valiliğine atandıktan sonra şehir ve çevresinde pek çok yeri gezip dolaşan, sorunları yerinde görerek tespitlerde bulunan Vali Hamid Paşa, devrin devlet politikaları gereği şehrin genel durumu, sorunları ve ihtiyaçları hakkında payitahta iki de layiha sunmuştur (Aslan, 2016: 211-216).

Hamid Paşa, Van valiliği esnasında genel olarak başarılı bir performans çizmiş, eğitim, bayındırlık, tarım ve hayvancılık gibi alanlarda bazı icraatlara imza atmıştır. Bütün bu başarılı çalışmalarına karşın Hamid Paşa’nın Van vilayetinde Ermenilerle Kürtler arasında baş gösteren çekişme ve anlaşmazlıklar sebebiyle aldığı tedbirlerden hoşnut olmayan Ermeni topluluğu onu İstanbul’a şikâyet etmiş, yapılan tahkikat neticesinde Hamid Paşa’nın ciddi kusuruna rastlanmamış, ne var ki yine de Meclis-i Vükela tarafından görevden alınmasına karar verilmiştir (Aslan, 2020: 96). Hamid Paşa’nın görevden alınmasının sebeplerinden biri de şehir eşrafi arasındaki çekişmelerdir. Van’daki Dilaveroğulları ile Timuroğulları aileleri arasındaki rekabet, Ermenilerin devletle olan ilişkilerine de yansımıştır. Hamid Paşa’nın Timuroğulları lehine tavır aldığı görülür. Merkezî hükûmet, paşayı eşrafla memurlar arasındaki geçimsizliği sonlandıramaması sebebiyle görevden almıştır (Arvas, 2019).

Hamid Paşa'nın yerine Van valiliğine düşünölen ve ataması yapılan Bitlis valisi Arif Paşa, bu görevi kabul etmek istemeyince Hamid Paşa da Van valiliğine tekrar atanmıştır. Hamid Paşa'nın şehirde yaşayan Ermenilerin yeni bir isyan ve tertip hâlinde olduklarını ortaya çıkarmasından sonra Ermenilerin paşaya karşı kinleri iyice artmış ve onu Malta asıllı ve Ermeni komitacılarıyla yakın ilişkisi bulunan belediye eczacısı Luigi Damato (Luici Efendi) eliyle zehirleyerek öldürmüşlerdir (Aslan, 2016: 210).

Hamid Paşa'nın Yeniden Vali Olarak Atanması Sebebiyle Yazılan Tarih Kıt'ası

Faik Reşad'ın Hamid Paşa'nın valiliğe yeniden atanması sebebiyle kıt'a nazım şekliyle yazıp tarih düşürdüğü bu şiiri tür olarak tehniyetname özelliği taşır. Kutlama, tebrik etme anlamındaki tehniyetnelere uygun olarak şair muhatabına övgüler düzer. Bu övgüler klasik şiirin genel kabullerine uygun olup atanan görevle ilgilidir.

Faik Reşad yukarıda zikredilen sebeplere binaen önce görevden alınıp sonra yeniden Van valiliği görevine atanan Hamid Paşa'nın devlet adamı kişiliğine dair abartılı ifadelerle tavsifatta bulunur, methiye düzer. Sonra onun görevden alınmasına işaret edip üzüntülerini belirtir. Hamid Paşa'nın valilik makamına yeniden atanmasıyla duyduğu sevinci dile getirip tarih düşürür. Faik Reşad'a göre; Hamid Paşa, Van'ın gerçek anlamda şanlı bir valisi olup adalette o kadar üstündür ki Cemşid ve Hüsrev dahi onun kapısında ancak sıradan kul olmaya layıktırlar. Onun görüş ve düşüncelerinin ışığı devlet idaresinin burçlarını süsleyen bir ay ve onun talih ve büyüklüğünün parıltısı, ihtişam göklerinin güneşi gibidir. O Eflatun yaradılışı, Asaf gibi özellikleri olan Hamid Paşa'nın görevinden ayrılmasıyla Van halkının kalpleri hüzn ve karamsarlıkla ümitsizliğe düşmüşken Allah'a hamd olsun ki sadık kulların dualarıyla valiliği şan ve şerefle yenilenmiştir. Şimdi bu atama için arşın boynuna şu gevher tarih asılsa layıktır: Hamid Paşa yüzlerce şükür olsun ki makamında kaldı:

Tarih

Hamîd Paşa ki Van'ın vâlî-i zî-şânıdır el-hak

Der-i 'adlinde lâyıık bende olsa Hüsrev ü Cemşid

Fürûğ-ı re'yi mâh-ı evc-ârâ-yı siyâsetdir

Fer-i ikbâl ü iclâli sipihr-i haşmete hurşid

O Eflâtun-şiyem Âsaf-sıfatın infisaliyle

Kulûb-ı bendegân olmışdı ye's ü hüzn ile nevmîd

Bi-hamdillah te'sîr-i du'â-yı asdikâ birle
Olındı şân ile 'izzetle me'mûriyyeti tecdîd

Sezâ bu gevherîn târîh asılsa gerden-i 'arşa
Hamîd Paşa kılındı mesnedinde sad şükür te'yîd
(1302) (Avcı, 2017: 150)

1.1.3. Tahir Paşa

Van'da 1774 yılından beri Timur Paşa'nın valiliğiyle başlayan ve yaklaşık 140 sene boyunca şehri yöneten Timurzade (Timuroğlu, Demiroğlu) hanedanındandır (İnbaşı, 2006: 199). Hayatı hakkında bilinenler sınırlıdır. Tahir Paşa'nın paşalık unvanı devlet içindeki idari ve askerî müktesebatından değil valilerin taltif ettiği unvandan ileri gelmiştir (Arvas, 2019: 93). Tahir Paşa önceleri Van'da nüfus müdürlüğü görevinde bulunmuş, sonraları Van ve Erciş arasındaki kara yolunun inşasında gösterdiği özverili gayretleri sonucunda rütbe taltifiyle onurlandırılmış, ardından da Van Belediye Başkanlığı görevine atanmıştır (Demiroğlu, 1985: 8). Belediye başkanlığı esnasında ise kendisine paşalık rütbesi verilmiştir. Tahir Paşa bu görevde yaklaşık altı yıl (1883-1889) kalmıştır (Arvas, 2019: 133).

Bu devirde Van'da belediye başkanlığı ve bazı diğer üst düzey bürokratik görevlerde Timurzade ailesinin etkili olduğu ve şehrin eşrafından Dilaverzade ailesiyle aralarında rekabet olduğu, bu rekabetin de valililerin türlü tasarruflarına bile sebep olduğu anlaşılmaktadır. Van valiliği yapan Hamid Paşa şehirdeki bu çekişmeyi ve Timuroğulları ailesinin hizmetlerini payitahta bir raporla iletirken Timurzade ailesinin hizmetlerinden ve Hasan Paşa'nın belediye başkanlığı görevinde bulunmasından bahseder:

“Vali göreve geldiğinden beri Demirzade ailesinin *müessir-i hidemat-ı sadıkanelerinden başka malayani bir guna hal ve hareketlerini* görmediğini, ailenin önde gelen fertlerinin vilâyet ve ülkeye pek çok hizmetlerinin dokunduğunu ve bu uğurda bazen şahsi varidatlarından masraf yaptıklarını, aile üyesi Hasan Paşa'nın Van Belediye Başkanlığında bulunduğunu, Galip Paşa ve diğerlerinin çeşitli hizmetlerde bulduklarını ve bu gayretlerinden dolayı da hükümetçe taltif edildiklerini ifade etmiştir.” (Arvas, 2019: 155). Yine Hamid Paşa'nın Van valiliğinden alınıp yerine Halil Paşa'nın getirilmesinden sonra Halil Paşa'nın Hasan, Galip ve Tahir paşalar gibi Timurzade ailesinden bazı kimselerin sürgüne gönderilmesinin teklif edildiği, ne var ki merkezî hükümetin aileyi ve fertlerini devlete sadakatlerinden ve bilhassa 93 Harbi'ndeki gayretlerinden ötürü takdir edip bu teklifi

reddettiği başbakanlık kaynaklarından anlaşılmaktadır (Arvas, 2019: 173).

Tahir Paşa Hakkında Yazılan Kıt'a

Faik Reşad yukarıda kendisi ve ailesi hakkında kısaca bilgi verilen Tahir Paşa ile de şiir üzerinden bir münasebet kurmak istemiştir. Onun *mir-i miranlık* rütbesine atanması münasebetiyle ve tarih düşürmek kastıyla yazdığı kıt'a nazım şeklindeki şiiri tür olarak tehniyetname örneğidir. Faik Reşad beş beyitlik bu şiirinde Tahir Paşa'ya methiyeler dizip onu olumlu sıfatlar ve eylemlerle vasfeder. Faik Reşad'a göre; Tahir Paşa, Van'ın meşhur Timurzade ailesinden olup şehrin yüz akıdır. Onun güzel özelliklerini zikretmek her dil için bir süstür. Tahir Paşa öylesine büyüklük ve şan sahibidir ki onun kapısında Dara gibi şahlar bile lütuf bekler. Onun arpa gibi saçıp dağıttığı bağışı yedi gök katmanı kile olsa yine tartamaz. Onun zatı padişahın lütfuna mazhar olduğu için bundan böyle dostlar gönül aynalarından keder paslarını silebilirler. Faik Reşad'a göre müjdeli bir haber geldi ve bu tarih kıt'asıyla Mir Tahir şeref ve uğurla beylerbeyi oldu:

Tarih (Kıt'a)

Âb-rûy-ı Van Timur-zâde cenâb-ı Tâhir'in
Zikr-i evsâf-ı cemili zîver olmuş her dile

Öyle sâhib-haşmet ü dârâtdır kim subh u şâm
İltimâs-ı lutf ider bâbında Dârâlar bile

Bezl ü îsâr itdiği nakdineyi erzen-misâl
Ölçemez heft-âsmân farz eylesek olsa kile

Mazhar oldı zâtı lutf-ı pâd-şâha ba'd-ez-în
Asdikâ mir'at-ı dilden jeng-i âlâmı sile

Geldi bir peyk-i sürûr itdi bu târihle nidâ
Mîr Tâhir mîr-i mîrân oldı mecd ü sa'd ile

(1300+2) (Avcı, 2017: 150)

1.1.4. İsmi Zikredilmeyen Vali

Faik Reşad'ın Van valilerini konu ettiği şiirlerinden biri de kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Kaside yirmi beş beyit olup kime hitaben yazıldığı belli değildir. Faik Reşad'ın şiirlerini hazırlayıp yayımlayan İsmail Avcı'nın tespitlerine göre kaside metninde paşanın isminin yazılması gereken yer boş olup daha sonradan buraya elle

Abdülhamid yazılmıştır. Aynı durum kasidenin yirmi beşinci beytinde de mevcut olup paşanın adı yazılmamıştır. Muhtemelen Faik Reşad kaside yazdığı devlet adamının görevden ayrılması sebebiyle bu şiirinde övülecek kişinin adını yazmamıştır. Faik Reşad'ın bu kasidesinden anlaşıldığı kadarıyla hakkında şiir yazılıp övülen kişi Van valisi Hasan Paşa olmalıdır. Zira Hasan Paşa, Van valiliği görevine vezaret unvanıyla atanmış olup görev yaptığı yıllarda yaşlılıktan ileri gelen sağlık sorunları yaşamış veya bu durumu bahane etmiştir. Nitekim Faik Reşad da paşanın yaşlılığına vurgu yapar:

Pîrdir ammâ ki hall ü 'akd-i emr-i mülkde
Re'y ü tedbir ü mesâ'îsiyledir 'ayn-ı civân (Avcı, 2017: 125)

Vali Hakkında Yazılan Kaside

Faik Reşad'ın bu kasidesinin nesib bölümü bir bahariyedir. Tabiatın âlemin yeniden uyanışı, ağaçların yeşermesi ve her yerin âdeta cennete dönmesi, ölümden sonra uyanmayı akla getirir ve bu hâlin haşır sırrının yansımaları olduğunu dile getiren şairin, üçüncü beyitte kasidesini bir "tehiyet" (kutlama) amacıyla yazdığı ortaya çıkar. Zira çiçekler, sular ve ağaçlar bülbülle beraber adeta baharın gelişini kutlarken Faik Reşad da bu vesileyle Van valisini över. Buna göre vali bir vezirdir ve Hz. Ali siretine, Eflatun aklına ve Dara'nın da heybetine sahip olup ideal bir yöneticidir. Bu Asaf gibi akıllı vezir şimdi Van valisi olarak devlet içindedir. Her ne kadar yaşlı olsa da memleketin işlerini çözmekte, gayrette ve çalışmada hayli gençtir. Onun valiliğiyle memlekette asayiş sağlanmış, evvelki kötü hâlden iz kalmamıştır. Bu vali aynı zamanda memurların refahını sağlamış ve ticaret de altın ve gümüş misali akıp gitmektedir. Faik Reşad, sonra sözü kendi hâline getirir ve daha önceleri alacaklıların korkusuyla hayli zaman evinde saklandığını şimdi ise durumunun iyi olduğunu ifade eder:

Kasideden
Cennete döndü vürûd-ı nev-bahâr ile cihân
Oldı yuhi'l-arza ba'de mevtilâ sırrı âyân
(...)

Ya'ni hem-nâm-ı şeh-i devrân vezir-i kâm-rân
Bû 'Alî-sîret Felâtûn-menkabet Dârâ-mekân

Hazret-i Paşa-yı Âsaf-re'y kim
Zâtıdır devletle şimdi vâli-i zî-şân-ı Van

Pîrdir ammâ ki hall ü 'akd-i emr-i mülkde
Re'y ü tedbir ü mesâ'îsiyledir 'ayn-ı civân

Sâye-i 'adlinde buldı memleket âsâyışı
Kalmadı evvelki sû' -i hal ü zilletden nişân

İtdi te' mîn-i refâh-ı hâl-i me' mûrîn için
Sarf-ı gayret öyle kim 'akla olur hayret-resân

Hamdülillah herkesin şimdi misâl-i sîm ü zer
Her zamân dâd u sitedde olmada hükmi revân

Devr-i sâbıkda hücûm-ı dâyinândan havf ile
Bir nice günler evimde oldığım vardı nihân
(Avcı, 2017: 125-126)

Faik Reşad müzeyyel bir gazelinde de Van'dan bahseder. On bir beyitlik bu gazelin Van'da yazıldığı anlaşılmaktadır. Zira şair kendisini Van'a çeken amilin kısmet olduğunu, ancak vatanında olmayı arzuladığını belirtir. Gazelin müzeyyel beyitlerinde ismi verilmeyen bir devlet adamından himaye veya yardım beklediği, onu övmeyi amaçladığı anlaşılmaktadır:

Gazel
Gören ey meh seni bu hüsn ile dîvâne olmaz mı
Bakanlar çeşm-i mest-i nâzına mestâne olmaz mı
(...)
Çeken elbette kısmetdir beni Van'a Reşad ammâ
Vatanda olmuş olsaydı şu âb u dâne olmaz mı

Güzel düşdü şu nazmın da senin âsâr-ı hâmenden
Yazup takdim kılsan vali-i zî-şâna olmaz mı

..... Paşa-yı âsâf-re'y kim böyle dirâyetle
.....

Degilsin vasfına müdâm kâdir ref'-i dest itsen
Du'â-yı devlet için dergeh-i Yezdâna olmaz mı
(Avcı, 2017: 216)

2. Bağlar ve Mesire Alanları

Faik Reşad'ın şiirlerinde dikkat çeken unsurlardan biri de Van'da söğüt ağaçlarıyla çevrili yolları, içinden akan suları ve insana verdiği sefayla Kendirci adlı mahaldir. Faik Reşad hem "Kendirci" redifli gazelinde hem de başka bir matla beytinde Van'da sefa bahşeden

mekânların çokluğundan, bahar mevsiminde bu şehirde var olan tabiat güzelliğinden bahseder. Esasen Faik Reşad'ın dikkatini çeken ve şiirine ilham veren Van bağları ve bugün şehrin bulunduğu, konumlandığı Van ovası, tarihte pek çok seyyahın ve hatıra yazarının dikkatini çekecek bahçeleriyle meşhur olmuştur. Son otuz yıla kadar varlıkları çok yerde görülen bu bahçeler, tarihî şehrin surlarının dışında olup yapılan kanal ağları vasıtasıyla sulanabilir özellikteydi. Süleyman Sabri Paşa'nın aktardığı bilgilere bakılırsa “Hicri dokuzuncu asırda Karaman'dan gelen Türk aşiretleri şehir haricinde yerleştiler. Bundan sonra tedricen şehir haricinde bağ ve bahçeler çoğaldı.”, önceleri yazlık niyetine çıkılan bahçeler zamanla daimî ikamet edilen yer oldu (Büyükkarcı, 2015: 129). Evliya Çelebi Van'ı ziyareti esnasında şehri tasvir ederken surların güneyinden Edremit'e kadar bağların varlığından ve çokluğundan hatta mirab kayıtlarına göre sayılarının 26000 olduğundan, genişliğinden ve içlerinden akan sulardan, Van bağlarının şöhretinden bahseder (Kahraman- Dağlı, 2001: 272).

Bilhassa on dokuzuncu asrın ikinci yarısından itibaren artık nüfusa dar gelen eski şehrin dışında, bağlar mıntıkasında yerleşim artmış ve hem Müslüman hem de Ermenilerin meskûn olduğu geniş bahçeli evlerden oluşan mahalleler oluşmuştur. Van bahçelerinin birbirine benzer tavsif ve tasvirleri on dokuzuncu asırda Van'ı gezen Batılı seyyahların ifadelerinde de dikkat çeker (Mangaltepe, 2009: 52-53). Millingen bağların göz alıcılığına ve bereketine dikkat çeken seyyahlardan biridir:

“Yıkık dökük haldeki Van, sadece temiz suları, yeşil otlakları ve bahçeleriyle bir Doğulu'nun burayı cennet olarak kabul etmesi için yeterlidir. (...) Van, doğa güzellikleri nedeniyle misafir olarak kalmak için Doğu'nun en ideal kentlerinden bir tanesidir. Kentin ne kadar harika olduğuyla ilgili Van'ın yerel halkının şöyle bir deyişi bulunuyor:

Dünyada Van

Ahirette iman” (Millingen, 1998: 108)

Millingen, Van'ın bahçelerinin başlıca zenginlik ve gurur kaynağı; bahçelerin de tarıma uygun, sulanabilir ve pek çok sebze ve meyve yetiştirmeye elverişli olduğunu, halkın da bu imkânı kullandığını, pek çok bahçede söğüt ve kavak ağaçlarının sıra sıra dikilip yetiştirildiğini anlatır (Millingen, 1998: 112-113).

Çocukluğunun üç yılı Van'da geçen ve daha sonra komutanlığı esnasında da Van'da bulunan Kazım Karabekir Paşa da Van'ın bağlarından ve bahçelerinden hatıratında söz eder. Örneğin Şahbağ'ın üzüm bağlarından ve yetiştirilen üzümlerin lezzetinden, bahçelerin büyüklüğünden, sebze ve meyvelerin çeşitliliğinden ve bolluğundan bahseder (Karabekir, 2019: 37-39).

Faik Reşad'ın bahsini ettiği su kanalları ve söğüt ağaçlarıyla ilgili tasvirlerden biri de Seyyah Deyrolle'e aittir: "Bu bahçelerle çevrili yol, yeşil bir kubbeyi andıran büyük söğüt ağaçları tarafından gölgelenmektedir. Bu yolların kenarından devamlı olarak akan su, yazın çok sıcak olduğu zaman, güzel ve hoş bir serinlik vermektedir (akt. Mangaltepe, 2009: 53). 1877 senesinde Van'a gelen seyyah Burnaby de Van ovasında bulunan meyve bahçelerine dikkat çeker (Burnaby, 2018: 326).

Faik Reşad'ın Van'ı konu edindiği şiirleri içinde tabiat özellikleri bakımından en dikkat çeken "Kendirci" redifli gazelidir. Bu gazel Van'ın asırlar boyunca bilinen bağlarının-tespitlerimize göre-Türkçe bir şiir metnine konu olan ilk örneğidir. Dahası bu şiir, klasik Türk şiiri geleneği çerçevesinde Van'daki belirli bir mekâna atfen yazılmış ve beldename örneği sayılabilecek tek örnektir (Öztürk-Öntürk, 2021). Kendirci redifli bu şiir Faik Reşad'ın şiir mecmuasında başka örnekleri de görülen dış âleme dönük ve bahariye-sayfiye örneği sayılabilecek şiirlerden biridir. Şiirde mekân tasviri divan şiiri geleneğine uygun olarak daha çok klişe ifadeler etrafında ifade edilmiştir. Bununla beraber Kendirci'ye özgü bazı betimlemelerin bulunması şiiri Van'ın yerel tarihi ve kültürü açısından özel bir değere sahip kılar.

Kendirci, bugün Van'da yaşayan, burada doğup büyüyen ihtiyar insanların bile neredeyse adını duymadıkları bir yerdir. Zira Kendirci muhiti I. Dünya Savaşı'ndan sonra eski Van'dan yeni Van'a taşınan şehrin çarşısında kalmış ve tamamen değişip dönüşmüştür. Faik Reşad'ın tasvirini yaptığı bahçelerden, söğütlüklerden ve akan kehriz sularından eser bile kalmamıştır. Bazı tarihî kayıtlarda ismi geçen bu mıntıka bugün Bahçıvan Mahallesi sınırlarında Sıhke Caddesi, Maraş Caddesi, Zübeyde Hanım Caddesi ve Cumhuriyet Caddesi arasında bulunan bir muhittedir.

1896 senesinde Ermenilerin Van'da sebep oldukları bazı hadiseler nakledilirken Kendirci mahallinden bahsedilir: "20 Haziran akşamı Müslüman mahallelerine ani bir baskın yapılmak istenmişse de isyancılar başarılı olamayınca Kendirci yönüne kaçmışlardır. Kaçarken üs olarak kullandıkları evleri ve Haçke Caddesi'nin Haçboğan Mevkii'nden Dere Kilisesi'ne kadar olan geniş bir bölgeyi yakmışlardır." (Ağaoğlu, 2007: 316). 1896 senesinde Van'da birkaç ay süreyle müfettişlik yapan Sadettin Paşa'nın hatıralarına bakılırsa burası daha çok Ermenilerin meskûn olduğu bir mahalle olup özellikle kanun kaçakçısı Ermenilerin bağlık bir alandan oluşan Acem Haço ve Kendirci mahallelerinde oturduğu belirtilir (Önal, 2004: 76).

Kendirci Redifli Gazel

Faik Reşad, bu gazelinde Kendirci mesire alanının kendisinde uyandırdığı hazdan ve burada bulunmaktan dolayı yaşadığı sefadan bahseder. Buna göre; Van'da pek çok gezinti alanı (mesire yeri) varsa da hiçbiri Kendirci kadar sefa vermez. Buranın havasından ve suyundan o denli hazzedilmektedir ki elinde olsa Kendirci'den bir an bile ayrılmak istemez. Ömrünün sonlarına kadar Kendirci'de kalıp otursa yine de asla buradan en ufak bir şekilde sıkılmaz. Buranın berrak suları öylesine lezzetli ve öylesine saftır ki "Kendirci'den Kevser suyu akmaktadır" dense yeridir. Başka yerlerde havanın sıcaklığından insan bitap düşse de Kendirci'nin havası her zaman serindir. Hele o Kendirci'den itibaren bir iki saat mesafedeki yolların iki tarafını tutan söğüt ağaçları... Bu söğütler birbirine dal budak salıp iç içe geçmiş ve adeta kemer halini almıştır. Bu sebeple Kendirci'de gökyüzü görünmez olur. Kendirci'yi gezen basiret ve hikmet ehli kendinden geçerse çok değildir. Zira Allah Kendirci'de hikmetinin sırlarını göstermektedir. Cennet, hurilerin mekânıdır. O huri yüzlü güzel de Kendirci'den ayrılmazsa ne olur? Faik Reşad kendini överek: "Bu, gönülde yer eden taze ve orijinal şiiir (gazel) görünür oldu", der. Tabiat aynası Kendirci'den parıltılar bulmuştur. Şair kendisine seslenerek: "Ey Reşad! Git de bazen gazel oku bazen şarap iç. Dert ehline Kendirci'den başka sığınak yoktur", der.

Gazel

Van'da yok bence diger cây-ı safâ Kendirci'den
Gerçi nûzhetgâhlar çokdur daha Kendirci'den

Ol kadar hazz eylerim âb u hevâsından ki ben
Kâbil olsa bir dem olmazdım cüdâ Kendirci'den

Tâ zevâl-i 'ömre dek itsem ikâmet ihtiyâr
Gönlüme gelmez yine aslâ gınâ Kendirci'den

Âb-ı pâki öyle sâfi öyle lezzet-bahşdır
'Ayn-ı Kevser dense cârîdir sezâ Kendirci'den

Başka yerlerde harâret âdemi bî-tâb eder
Eksik olmaz dâ'imâ lâkin hevâ Kendirci'den

Ya o yollarda iki yanlı dıraht-ı bidler
Bir iki sâ'at uzağa al da tâ Kendirci'den

Eylemiş ol mertebe yek-dîgeriyle imtizâc
Kim görünmez tâk-ı mînâ-yı semâ Kendirci'den

Gaşy olursa çok mu erbâb-ı nazar nezzâreden
Sırr-ı hikmet gösterir çünkü Hudâ Kendirci'den

Ravza-i Huld-i berîn hûrîleriñ me'vâsıdır
N'ola ayrılmazsa ol hûrî-likâ Kendirci'den

Rû-nümâ oldu bu nazm-ı âbdâr u dil-nişîn
Buldı mir'ât-ı tabî'at incilâ Kendirci'den

Git Reşad gâhî gazel söyle gehî nûş et şarâb
Yokdur ehl-i derde başka mültecâ Kendirci'den
(Avcı, 2017: 207)

Faik Reşad, şiir mecmuasında bulunan bir gazelinin matla beytinde de Van'ın ilkbaharda içinde bulunduğu tabiat ortamı sebebiyle cennete benzediğini ve bu mevsimde Van'a denk başka bir mekânın bulunmadığını ifade eder:

Benzer safâda cennete Van nev-bahârda
Olmaz ana şebih-i mekân nev-bahârda
(Avcı, 2017: 210)

Sonuç

Faik Reşad'ın türlü unsurlar açısından konu ettiği Van'la ilgili şiirleri tarih ve edebiyatın birbirinden beslenen iki alan olduğunu göstermektedir. Faik Reşad'ın Van pašalarını şiirine konu etmesi pašaların biyografilerinin biraz daha detaylı bilinmesi; Kendirci mahallinden bahsetmesi de Van'ın bir zamanlar hangi muhitlerinin ne şekilde bir işleve sahip olduğunu göstermesi açısından kıymetli olduğu gibi tarihî verilere ve bilgiye de katkı sağlayıcı mahiyettedir.

Faik Reşad, Van pašalarıyla ilişki kurmaya çalışmış, şehrin önde gelen bürokratik yöneticisi olarak bazı talep ve temennilerini şiir yoluyla dile getirmiştir. Valilerden Hasan Hakkı Paşa ve Hamid Paşa ve yerel yöneticilerden de Tahir Paşa'ya kıt'a ve kaside nazım şekillerinde yazdığı şiirleriyle Van'daki şair-yönetici ilişkisine dair birkaç örnek metin sunmuştur.

Faik Reşad'ın Kendirci üzerine yazdığı gazeli klasik Türk şiiri tarihinde Van'daki bir mahal kastedilerek mekân övgüsüne yazılmış ve tespit edilebilen tek şiir örneği olarak dikkat çeker. Kendirci mahalli Van'ın asırlar boyunca hakkında övgüyle bahsedilen bağlarının şiir

yoluyla tasvir edilmesi, mensur olarak anlatılanların şiirsel tavsifle de teyit edilmesi bakımından önemli bir örnektir. Şiirde zikredilen tasvir unsurları, özellikle söğütlükler ve akan sular (kehrizler) Van'ın çok yakın geçmişinde bile var olan ancak bugün kaybolup unutulmuş güzelliklerindedir. Bu sebeple Faik Reşad'ın Van'ı konu ettiği bu şiirleri şehrin yakın geçmişinden izler taşımakla beraber, tarihi kimliğinin ve dokusunun bilinmesi bakımından da oldukça kıymetlidir.

Kaynakça

- Ağaoğlu, S. (2007). Van Şehir Dokusu ve Tarihi Eserlerinin Tahrip Edilmesinde Ermenilerin Rolü. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (35), Erzurum, 311-339.
- Arvas, T. Z. (2016). Devlet Salnamelerine Göre 1848-1918 Yılları Arasında Van Vilayetinin İdari Taksimatı. *Van YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30), 401-416.
- Arvas, T. Z. (2019). *Sultan II. Abdulhamit Döneminde Van Vilayeti*. Van: Van Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Aslan, M. (2020). Hakkı Paşa, Hasan Hakkı Paşa, İşkodralı. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. www.teis.yesevi.edu.tr erişim tarihi: 25.01.2021.
- Aslan, T. (2016). Hamid Paşa'nın Van Valiliği Hamid Pasha's Governorship of Van Province. *OTAM*, 40 /Güz 2016, 205-243.
- Aslan, T. (2020). Hamid Paşa'nın Van Valiliği Sırasında Ermeni Meselesi (1883-1887). *Ermeni Araştırmaları*, (66), 73-109.
- Avcı, İ. (2017). *Eski-Yeni-Eski-Arasında Fâik Reşâd ve Şiir Mecmuası*. Konya: Palet Yayınları.
- Avcı, İ. (2019). Van Şehir Tarihi Araştırmalarına Küçük Bir Edebî Katkı: Fâik Reşâd'ın Kendirci Gazeli. *Akademik Kaynak*, 5 (1011), 63-74.
- Burnaby, F. (2018). *At Sirtında Anadolu*. Taşkent, F. (çev.). İstanbul. İletişim Yayınları.
- Büyükkarcı, S. (2015). *Süleyman Sabri Paşa Van Tarihi ve Kürtler*. İstanbul: IQ Yayınları.
- Çiftçi, Ö. (2017). *Fatin Tezkiresi (Hatimetü'l-Eş'âr)*. www.ekitap.kultur.turizm.gov.tr.
- Demiroğlu, F. (1985). *Van'da Ermeni Mezalimi*. Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü.
- İnbaşı, M. (2006). Van Valileri (1755-1835). *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (29), Erzurum, (Prof. Dr. Zeki Başar Özel Sayısı).
- Kahraman, S. A. ve Dağlı, Y. (2010). *Evliya Çelebi Seyahatname*. (4. Kitap). İstanbul: YKY Yayınları.
- Karabekir, K. (2019). *Hayatım*. İstanbul: Truva Yayınları.

- Mangaltepe, İ. (2009). *Seyyahların Gözüyle Van (XIX. Yüzyıl)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Mercan, S. (2005). Van Valisi Hasan Paşa'nın Van Hakkındaki 1880 Tarihli Layihası. *YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (9), 5-21.
- Miellengen, M. F. (1998). *Kürtler Arasında Doğal Yaşam*. Mestçi, N. (Çev.). İstanbul: Doz Yayınları.
- Önal, S. (2004). *Sadettin Paşa'nın Anıları Ermeni-Kürt Olayları (Van, 1896)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Öztürk, M. ve Öntürk, T. (2021). Vanlı Divan Şairleri ve Feyzî Divançesi. Van: Van Büyükşehir Belediyesi Yayınları (basımda).
- Talay, A. (2017). *Bizim Eller Van*. Van: Van Büyükşehir Belediye Başkanlığı Yayınları.
- Tavukçu, O. K. (2007). Ayrılığın Terennümü: Eski Türk Edebiyatında Firâknâmeler, *Türkiye Literatür Araştırmaları Dergisi*, 5(10), 197-220.
- Yüksel, S. (1997). *Faik Reşad'ın Hayatı ve Eserleri*. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.